

AUDIODESKRYPCJA JAKO PUNKT WYJŚCIA DLA WIELOSENSUALNEGO POZNAWANIA HISTORII I SZTUKI – PROJEKT *OBRAZY BEZ BARIER*

Damian Wątrobiński

Zakład Komparatystyki i Teorii Przekładu Literackiego

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Aleje Niepodległości 4, 61-874 Poznań

e-mail: damian.watrobinski@amu.edu.pl

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9046-8293>

ABSTRAKT

Cel. Celem badania jest ukazanie dydaktycznego charakteru audiodeskrypcji, tj. jej zastosowania jako środka dydaktycznego w nauce niewidomej i niedowidzącej młodzieży. Audiodeskrypcja jest więc w tym kontekście rozumiana jako usługa oraz element wspierający naukę i poznawanie rzeczywistości.

Metody badań. Po wprowadzeniu teoretycznym dotyczącym badań nad dydaktyką audiodeskrypcji (Zabrocka, 2014; Paplińska, 2016) oraz jej emocjonalizmem (Künstler, 2014), potencjał dydaktyczny audiodeskrypcji zostaje omówiony na przykładzie projektu *Obrazy bez barier*, zorganizowanego dla niewidomych i niedowidzących uczniów z wielkopolskiego ośrodka szkolno-wychowawczego. Celem projektu było udostępnienie niewidomym odbiorcom muzealnych eksponatów historii i sztuki. Młodzież wysłuchiwała w tym celu emocjonalnie zabarwionych audiodeskrypcji oraz uczyła się wielosensualnie, tj. poprzez różne kanały zmysłowe (słuch, dotyk, węch).

Wyniki. Przeprowadzone w ramach projektu „*Obrazy bez barier*” zajęcia, warsztaty oraz odbyte wizyty w muzeach pokazały, że przemyślana audiodeskrypcja, ukierunkowująca niewidomych uczniów na wielosensualne poznawanie eksponatów i przedmiotów, jest znakomitym środkiem dydaktycznym. Młodzież ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi była przez cały czas zainteresowana przekazywanymi treściami, a ich prace artystyczne wykonane pod koniec projektu były złożone, bogate w szczegóły i nietuzinkowe, co świadczy o tym, że zebrane przez nich w trakcie projektu doświadczenia były równie wielobarwne.

Wnioski. Warto tworzyć audiodeskrypcje zaangażowane, przemyślane i ukierunkowane na wielozmysłowość doświadczania sztuki i historii. Takie audiodeskrypcje powinny stanowić podstawowy środek dydaktyczny w nauce niewidomych uczniów.

Słowa kluczowe: audiodeskrypcja, wielosensualność, niewidomi.

Audio description as a starting point for a multisensory experience of history and art – project “Images without barriers”



ABSTRACT

Aim of the study. The aim of the study is to show the didactic nature of audio description, i.e. its use as a didactic means in learning the blind and visually impaired youth. Audio description is in this context understood as a service and an element that supports learning and reality experience.

Research method. After a theoretical introduction to research on teaching of audio description (Zabrocka, 2014; Paplińska, 2016) and its emotionalism (Künstler, 2014), the didactic potential of audio description is discussed on the example of the project "Images without barriers" organized for blind and visually impaired students. The aim of the project was to make museum and art exhibits accessible to blind recipients. The youth listened to this purpose emotionally colored audio description and learned in a multisensory way – through different sensory channels (hearing, touch, smell).

Results. The classes, workshops and visits to the museums conducted as part of the project "Images without barriers" showed that thought-out and targeting blind students to multi-annual learning about exhibits and objects audio description is an excellent didactic tool. Young people with special educational needs were constantly interested in the content they were given, and their artistic work done at the end of the project was complex, rich in details and extraordinary, which means that the experiences they collected during the project were equally colorful.

Conclusions. It is worth creating audio descriptions that are involved, thought out and oriented towards the multi-sensuality of experiencing reality. Such audio descriptions should be the basic didactic method in learning blind students.

Key words: audio description, multisensuality, blind.

AUDIODESKRYPCJA – DEFINICJA I ZARYS HISTORII

Audiodeskrypcja to technika polegająca na audialnym opisie treści wizualnych zawartych np. w filmie lub obrazie (Mazur, Chmiel, 2011). Grupę odbiorców tej usługi można określić mianem heterogenicznej (Chmiel, Mazur, 2014), ponieważ z deskrypcji korzystają osoby niewidome, niedowidzące, ale i również osoby zdrowe, które w trakcie oglądania telewizji preferują wykonywanie innych czynności (Szymańska, Strzymiński, 2010). W kontekście zarysowanych poniżej rozważań skupimy się na odbiorcach niewidomych i niedowidzących, dla których audiodeskrypcja stanowi wyjątkowość, a nie dowolność. Często jest ona bowiem dla nich jedynym źródłem poznawania rzeczywistości i jedyną możliwością uczestnictwa w wydarzeniach kulturalno-społecznych (Więckowski, 2014) lub sportowych (Michalewicz, 2014).

Jeśli chodzi o historię rozwoju i pochodzenie AD, to jej źródła należy upatrywać w Stanach Zjednoczonych – Gregory Frazier z San Francisco State University sporządził pierwsze wytyczne dotyczące opisywania treści wizualnych osobom niewidomym (Szymańska, Strzymiński, 2010). Co więcej: „Oficjalnie system audiodeskrypcji uruchomiono w 1981 roku, w [...] waszyngtońskim teatrze Arena Stage” (Szymańska, Strzymiński, 2010, s. 7). Z kolei przyjmuje się, że audiodeskrypcja telewizyjna miała swój debiut w 1983 roku w Japonii, na kanale komercyjnego nadawcy – NTV

(Szymańska, Strzymiński, 2010). Z kolei już w 1993 roku niemiecka telewizja ZDF wyświetliła film *Eine unheilige Liebe* z audiodeskrypcją (Hörfilm, 2018). Historia polskiej audiodeskrypcji nie jest tak bogata jak ta zagraniczna. Białystok to miejsce, gdzie narodziła się polska AD. To właśnie tam Barbara Szymańska i Tomasz Strzymiński (2010) zrealizowali pierwsze wydarzenia kulturalne w kinie, teatrze, galerii, korzystając przy tym z audiodeskrypcji (Szymańska, Strzymiński, 2010). 27 listopada 2006 roku w kinie Pokój miała miejsce projekcja pierwszego filmu uzupełnianego audiodeskrypcją – *Statyści* Michała Kwiecińskiego, a w 2007 roku Telewizja Polska za pośrednictwem telewizji interaktywnej ITVP opublikowała odcinki serialu *Ranczo* z usługą audiowizualną (Szymańska, Strzymiński, 2010).

PROBLEMY AUDIODESKRYPCJI

W ostatnich latach obserwuje się duży wzrost zainteresowania audiodeskrypcją, co spowodowało, że zaczęto również zwracać większą uwagę na potrzeby osób niewidomych i niedowidzących (Jerzakowska, 2013). Zdaje się, że przede wszystkim sfera kultury i sztuki w kontekście jej odbioru przez osoby z wadą wzroku nie była przez długi czas nazbyt często podejmowanym tematem. Chcąc wyjść naprzeciw takim osobom i podejmując próby mające na celu udostępnienie im filmów, seriali lub wystaw muzealnych, zdecydowano się sporządzać audiodeskrypcje, które jednak okazały się nie zawsze wiernymi oryginałowi opisami, lecz wielokrotnie zbiorem subiektywnych opinii, odczuć i wrażeń (Szymańska, Strzymiński, 2010). Z tego powodu w 2010 roku opublikowane zostały pierwsze polskie standardy dotyczące sporządzania deskrypcji do produkcji audiowizualnych (Szymańska, Strzymiński, 2010). Zawierają one opis najważniejszych pojęć z zakresu audiodeskrypcji, jej historię w Polsce i na świecie, sposób przygotowywania opisu oraz wskazówki edytorskie. Niestety wspomniana publikacja odnosi się jedynie do produkcji filmowych – brak w niej jakichkolwiek wytycznych dotyczących tworzenia opisów dzieł sztuki. Można więc zauważyć, że już na poziomie teoretycznego ujęcia audiodeskrypcji, a nawet samej definicji, spotykamy się ze śladowymi informacjami na temat opisów dzieł sztuki.

Nieodłączną kwestią, która uwidacznia się zarówno w kontekście audiodeskrypcji filmowej, jak i muzealnej, jest również emocjonalność opisu odczytywanego osobom niewidomym (Künstler, 2014). Wyżej wspomniane standardy ograniczają się jedynie do stwierdzenia, że opis danego dzieła wizualnego powinien być rzeczowy, obiektywny i pozbawiony jakiegokolwiek zabarwienia emocjonalnego (Szymańska, Strzymiński, 2010). Jest to bardzo uproszczone podejście do tematu, ponieważ każda z deskrypcji tworzona jest przez tłumacza – audiodeskryptora, który jako pierwszy dokonuje percepcji danego obrazu, „filtruje” go poprzez swoje doświadczenie i wrażliwość, więc zastosowana przez niego terminologia składająca się na tekst deskrypcji siłą rzeczy będzie nosić znamiona subiektywności (Wątrobiński, w druku). Poza tym trzeba pamiętać o samej istocie dzieł malarskich lub rzeźb, które ze swej natury są nietuzinkowe, abstrakcyjne, często szokujące, a więc tym samym daleko im do racjonalizmu i obiektywności (Tatarkiewicz, 1988).

AUDIODESKRYPCJA JAKO USŁUGA – STAN BADAŃ

Zasadam obiektywności i rzeczowości opisu audiowizualnego przeciwstawiają się prekursorce polskiej audiodeskrypcji – Izabela Künstler i Urszula Butkiewicz, które w swoich deskrypcjach do znaczących filmów polskich (m. in. *W ciemności*, *Ziemia obiecana*, *Wołyń*, *Ida*) oraz zagranicznych produkcji filmowych, które osiągnęły komercyjny sukces (np. *Nietykalni*), stosują szereg środków stylistycznych i semantycznych, aby powstały tekst miał typowy dla danego filmu charakter, nie pozostawiał obojętnym oraz by ostatecznie poruszył niewidomego odbiorcę (Wątrobiński, 2017). Mimo tego, że I. Künstler i U. Butkiewicz realizują w swoich audiodeskrypcjach złotą, schematyczną zasadę dotyczącą tego, by opis odpowiadał głównie na pytanie, co widać na obrazie filmowym, to jednak ich teksty są plastyczne, utkane z subtelnych zabiegów literackich, czym bardziej pobudzają wyobraźnię (Wątrobiński, 2017). Warto zaznaczyć na marginesie, że audiodeskrypcje tychże autorek zostały wydane na DVD oraz są dostępne na stronie Fundacji Katarynka (Katarynka, 2018), zajmującej się likwidacją barier w zakresie odbioru sztuki i kultury przez osoby z wadą wzroku.

O krok dalej w sporządzaniu zabarwionych, nietuzinkowych i ukierunkowanych na niewidomego odbiorcę audiodeskrypcji idzie Beata Jerzakowska z Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Polonistka łączy teoretyczne refleksje na temat audiodeskrypcji z praktycznymi działaniami i przedsięwzięciami na rzecz osób niewidomych. Badaczka wydała książkę *Postuchać obrazów* (Jerzakowska, 2016), która stanowi podręcznik z audiodeskrypcją do reprodukcji malarskich, uzupełniający kształcenie literackie i językowe uczniów niewidomych i niedowidzących. Publikacja ta jest efektem czterech lat badań prowadzonych przy realizacji projektu w ramach Diamentowego Grantu. Jak sama autorka o książce pisze, iż „została napisana po to, by dać uczniom niewidomym i niedowidzącym możliwość obcowania ze sztuką plastyczną. Dzięki zawartym w niej audiodeskrypcjom adresaci podręcznika mogą poznawać poszczególne obrazy, malarstwo, a co za tym idzie, zdobywać nową wiedzę, umiejętności i kompetencje. Podręcznik został pomyślany w taki sposób, by zarówno sam uczeń, jak i jego nauczyciel mogli zweryfikować, czy efekty kształcenia oraz cele dydaktyczne zostały osiągnięte oraz na jakim są one poziomie” (Jerzakowska, 2016, s. 12).

Postuchać obrazów ma więc w swoim założeniu pełnić funkcje edukacyjne, tj. być wsparciem podczas nauki, oraz estetyczne, czyli dostarczyć doświadczenia estetycznego i pobudzić do interpretacji oraz do mówienia o swoich odczuciach: „Audiodeskrypcje mają między innymi otwierać ucznia na sztukę, odsłaniać wartości estetyczne dzieła, uwrażliwiać na nie, a w konsekwencji doprowadzić do przyjęcia przez odbiorcę postawy estetycznej umożliwiającej odczytywanie wartości w doświadczeniu estetycznym” (Jerzakowska, 2016, s. 19).

W tym kontekście warto zwrócić uwagę na jeszcze jedną funkcję tworzonych przez Beatę Jerzakowską audiodeskrypcji, a mianowicie na niezwykle istotną funkcję terapeutyczną, którą autorka publikacji opisuje w ten sposób: „Obcowanie ze sztuką za pomocą audiodeskrypcji ma wpływ na stan emocjonalny, może leczyć, oczyszczać, uspokajać, ale też integrować ze społeczeństwem, niwelując czy choćby zmniejszając bariery komunikacyjne, a przez to czyniąc odbiorcę wolną osobą” (Jerzakowska, 2016,

s. 20). Polonistce udało się zatem stworzyć teksty, które spełniają różnorodne i złożone funkcje oraz łączą w sobie elementy dydaktyczne i estetyczne.

Refleksje na temat dydaktycznego charakteru audiodeskrypcji podejmuje w swoich badaniach również Monika Zabrocka. Na podstawie wyników ankiety przeprowadzonej wśród osób dorosłych – niewidomych i ociemniałych – ale i też rodziców dzieci niewidomych, badaczka podkreśla elementy składające się na wyjątkowość roli audiodeskrypcji przygotowywanej dla dzieci z wadą lub dysfunkcją wzroku (Zabrocka, 2014). Analiza wypowiedzi ankietowanych pozwoliła wysnuć następujące wnioski: na poprawność i komfort odbioru audiodeskrypcji przez dzieci wpływ mają rodzaj wykorzystanej mowy (aktor, lektor, synteza) (Zabrocka, 2014) oraz „indywidualne zdolności audiodeskryptora, takie jak dobry zmysł obserwacji, umiejętność selekcji informacji i redakcji tekstu oraz dobór odpowiedniego języka audiodeskrypcji – dostosowanego do wieku i zdolności percepcyjnych odbiorcy” (Zabrocka, 2014, s. 247). Co więcej, autorka wskazuje, iż „język powinien na poziomie dźwiękowym odwzorowywać strukturę i unikalny charakter [danego dzieła]” (Zabrocka, 2014, s. 247). Zwraca więc uwagę na ważność audialnego charakteru audiodeskrypcji, czyli na to, jak się danej audiodeskrypcji słucha. Jeśli chodzi o funkcje deskrypcji szczególnej, przewidzianej dla dzieci, to w artykule wymienia się funkcję społeczną (wpływ na funkcjonowanie dziecka wśród rówieśników) oraz, co pojawiło się już u Jerzakowskiej, funkcję edukacyjną (Zabrocka, 2014) (audiodeskrypcja ma nie tylko bawić, lecz również i wychowywać oraz uczyć).

W kontekście audiodeskrypcji i jej funkcji społeczno-edukacyjnych warto również wspomnieć o pracy naukowej autorstwa Małgorzaty Paplińskiej z Wydziału Nauk Pedagogicznych Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie. Badaczka pisze o audiodeskrypcji przedstawień teatralnych, przewidzianej dla osób z niepełnosprawnością wzroku (Paplińska, 2016). W tym celu przytacza jako przykład realizowane w ramach seminarium dyplomowego Doroty Strachel badania dotyczące oceny dostępności sztuki dla osób z wadą wzroku lub słuchu w Teatrze Rozmaitości w Warszawie (Paplińska, 2016). Po przeprowadzeniu ankiety wśród jedenastu osób niewidomych i trzech pracowników teatru. Paplińska wysuwa następujący wniosek: „Dzięki dostępności sztuki audiowizualnej osoby niewidome i słabowidzące mogą brać udział w życiu społecznym i kulturalnym, nie zamykając się w środowisku niepełnosprawnych, co zapobiega ich wykluczeniu ze społeczeństwa. Teatr pełni tutaj funkcję terapeutyczną, motywuje osoby niepełnosprawne do wychodzenia z domu i przebywania z ludźmi. Sztuka uwrażliwia na piękno, wzbogaca widza w przeżycia, pobudza ciekawość i refleksję” (Paplińska, 2016, s. 191).

Podsumowując, wszystkie wyżej wspomniane badaczki dostrzegają dydaktyczny potencjał audiodeskrypcji oraz jej istotne funkcje społeczno-rehabilitacyjne. Ponadto usługa ta jawi się jako niezwykle wymagająca technika, którą należy odpowiednio dostosować do jej niejednorodnego grona odbiorców.

AUDIODESKRYPCJA JAKO WYJĄTKOWY MATERIAŁ DYDAKTYCZNY

Obrazy bez barier- taką nazwę nosi zorganizowany przez dr Beatę Jerzakowską i Naukowe Koło Audiodeskryberów projekt, dofinansowany ze środków Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich. Został on przewidziany dla niewidomej i niedowid-

dzącej młodzieży z wielkopolskiego ośrodka szkolno-wychowawczego. Uczestnicy projektu to „młodzież o różnym deficycie wzroku – począwszy od niewidomych od urodzenia poprzez osoby ociemniałe (takie, które straciły wzrok w wyniku wypadków losowych, ale urodziły się widzące), po osoby niedowidzące. Główną trudnością i problemami, z którymi spotykają się na co dzień są nie tylko utrudnienia architektoniczne, brak odpowiednich oznaczeń, zakaz wprowadzania psów-asystentów, lecz również utrudniony dostęp do kultury i sztuki wizualnej. I na tym aspekcie skupi się proponowany projekt” (Jerzakowska, 2018, s. 4).

Jako że autor tego artykułu był uczestnikiem warsztatów i współprowadził część zajęć, poniższa narracja miejscami będzie utrzymana w pierwszej osobie liczby mnogiej. Pierwsze spotkanie z cyklu Obrazy bez barier odbyło się w Muzeum Martyrologii Wielkopolan. Nie miało ono charakteru czysto organizacyjnego, ponieważ wraz z grupą uczniów z dysfunkcją wzroku niemal cały czas znajdowaliśmy się w środku fortu lub wokół niego. Fort zrobił na przybyłych uczniach i ich opiekunach ogromne wrażenie. Po wejściu przez bramę mogli bowiem poczuć jego chłód oraz usłyszeć w niektórych miejscach dźwięczne, w niektórych zaś zanikające brzmienie swojego głosu. To wielosensualne zwiedzanie fortyfikacji uzupełniane było komentarzami Beaty Jerzakowskiej, co przyczyniło się do wzbudzenia jeszcze większego zainteresowania fortem i jego historią wśród uczniów. Dowodem bardzo pozytywnego odbioru pierwszego, na poły organizacyjnego, spotkania było pytanie, które od razu po zakończeniu pojawiło się ze strony młodzieży, a mianowicie: „Kiedy będziemy się widzieć następnym razem?”. Ponadto ukierunkowane na potrzeby niewidomych osób oprowadzanie po forcie, tj. podkreślanie elementów, których percepcja może przebiegać za pomocą różnych zmysłów (węchu, słuchu, dotyku) oraz uzupełnianie wypowiedzi barwnymi, szczegółowymi opisami (audiodeskrypcją na żywo) pokazuje, że jest potrzeba i zainteresowanie taką formą nauki. Zwłaszcza w przypadku wymagającej grupy odbiorców – niewidomej młodzieży.

Drugie spotkanie w ramach projektu Obrazy bez barier odbyło się w Muzeum Powstania Wielkopolskiego na poznańskim Starym Rynku. Podczas oprowadzania uczniowie zorientowali się, jak przebiegała droga Wielkopolan do niepodległości. Opowieść rozpoczynała się od kolejnych, niestety nieudanych, powstań narodowych. W tej części ekspozycji uczestnicy mogli usiąść na pniach wokół ogniska – całość oddawać miała sytuację powstańców mieszkających w lesie. Następnie poruszono kwestię pracy organicznej jako odpowiedzi na postępującą germanizację. Ostatnim bastionem narodowej tożsamości w okresie zaborów był polski dom. To w nim, m. in. za sprawą czytanych dzieciom wierszy, krzewiono patriotyzm. W tej części wystawy niewidomi uczniowie mogli również dotknąć dużej armaty ułożonej w kierunku krat, za którymi znajdowało się godło Polski. W ten sposób mogli zinterpretować te elementy wystawy, które symbolizowały walkę Polaków z zaborcą, ich starania o niepodległość Polski.

Najwięcej emocji budziła przechadzka po pomieszczeniu zaaranżowanym na wojenne okopy. Broń, pociski artyleryjskie, lampy naftowe, mundury z obowiązkowym ekwipunkiem żołnierza czy sanitariusza, a nawet drewniane ściany i podłogi pokryte pajęczynami dawały poczucie, że cofnęliśmy się w czasie. Niewidoma młodzież dotykała wszystkich eksponatów, zadawała w związku z tym pytania, przy czym ich wie-

losensualne zwiedzanie uzupełniane było komentarzami i opisami. Uczniowie mieli też możliwość przymierzenia mundurów i potrzymania replik broni używanej podczas powstania wielkopolskiego. Wyposażeni w taką wiedzę i pakiet doświadczeń porozmawialiśmy następnie o tym, czym jest patriotyzm i czemu tak naprawdę służy konstytucja. W tym celu uczestnikom projektu została odczytana audiodeskrypcja do jednego z obrazów znajdujących się w muzeum – do grafiki nawiązującej do wydarzeń trzeciomajowych w Polsce.

Podsumowując, wśród metod dydaktycznych zastosowanych podczas pierwszej części drugiego spotkania z niewidomą i niedowidzącą młodzieżą ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi można wyróżnić narrację z kontekstem historycznym i wskazaniem na przedmioty, których można dotknąć (poznawanie wielosensualne) oraz metodę doświadczeniową. Jako środki dydaktyczne posłużyły pióra, audiodeskrypcja grafiki patriotycznej (wykorzystane podczas omawiania obrazu muzealnego) oraz mundur, rogatywki i repliki broni.

Druga część zajęć, która odbyła się w zabytkowym budynku Collegium Maius, dotyczyła obrazu *Skąpiec* Tadeusza Makowskiego (*Wielcy malarze*, 2018). Na samym początku nasi goście zostali skonfrontowani z kilkoma wprowadzającymi w tematykę dzieła pytaniami, m.in. Kim jest skąpiec? Za pomocą jakich atrybutów i cech można opisać taką osobę? Następnie z opaskami na oczach, tak by wszyscy mieli ten sam punkt wyjścia, uczniowie zaczęli poznawać poszczególne elementy obrazu multisensorycznie – za pomocą słuchu oraz dotyku. Na stole zostały wyłożone m. in. kanciaste i okrągłe bryły geometryczne oraz dźwięczne monety. Uczestnicy warsztatów bardzo szybko wpadli na pomysł, że za pomocą brył można przedstawić człowieka, a monety połączyli z bogactwem oraz przepychem. Następnie wysłuchaliśmy audiodeskrypcji do omawianego obrazu, w którą wplecione zostały tajemnicza muzyka oraz dźwięk rozsypujących się na podłodze monet, na co uczniowie bardzo szybko zwrócili uwagę. Uczestnicy chętnie formułowali hipotezy interpretacyjne oraz mówili o swoich odczuciach podczas percepcji obrazu, co świadczy o ich imponującej wrażliwości na sztukę oraz wiedzy językowej. W ramach warsztatów obok „burzy mózgów” zastosowano podającą metodę dydaktyczną – uczniowie byli stymulowani i naprowadzani (heureza), w wyniku czego dochodziło do interesujących dyskusji.

Trzecie spotkanie w ramach projektu *Obrazy bez barier* miało miejsce w Muzeum Literackim im. Henryka Sienkiewicza w Poznaniu. Podczas ostatniej części warsztatów niewidoma i niedowidząca młodzież została zaktywizowana do pracy twórczej. Poprosiliśmy uczestników o stworzenie prac plastycznych w oparciu o doświadczenia i wspomnienia z naszych wszystkich spotkań, zajęć oraz wizyt w muzeach, oraz o refleksję na temat ich dzieł. Do wykonania prac zostały im udostępnione m.in. następujące środki dydaktyczne: kredki, papier do wycinania, guziki, plastelina, włóczka, naklejki. Praca twórcza jako metoda dydaktyczna zastosowana w tym przypadku pokazała, że niewidome i niedowidzące dzieci zapamiętały bardzo dużo szczegółów ze wszystkich spotkań oraz że cały projekt złożył się na wielobarwne wspomnienie, które znalazło swój wyraz w postaci prac artystycznych – dzieł ukazujących postać z obrazu *Skąpiec* przedstawionego za pomocą elementów o różnej fakturze lub obrazu składającego się z tła w kolorze moro (wspomnienie po okopach), naklejonych

pośrodku piórek (jeden z symboli grafiki trzeciomajowej) oraz brył geometrycznych (nawiązanie do obrazu ze skąpcem).

Podsumowując, należy jednoznacznie stwierdzić, że podejmowanie starań mających na celu prowadzenie zajęć i warsztatów ukierunkowanych na potrzeby niewidomej młodzieży, tj. zastosowanie nietuzinkowych środków dydaktycznych (audiodeskrypcje o zabarwieniu emocjonalnym, rekwizyty, elementy o różnej fakturze) ma sens i jest niezwykle pożądane. Uczniowie czują się w ten sposób pobudzeni do rozmowy, doznają szeregu bodźców i przez to można utrzymać ich uwagę i zainteresowanie przez dłuższą chwilę. Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zasługują na poważne, profesjonalne i przede wszystkim przemyślane podejście – przeprowadzone warsztaty pokazały, że odpowiednia stymulacja niewidomych uczniów pozwala osiągnąć zaskakujące rezultaty dydaktyczne, komunikacyjne i społeczne.

BIBLIOGRAFIA

1. Chmiel, A. i Mazur, I. (2014). *Audiodeskrypcja*. Poznań: Zakład Graficzny UAM.
2. Hörfilm, E. V. (2018). Pobrano z: <https://hoerfilmev.de/?id=373&PHPSESSID=441e6e2a28c5fe36c5dd1340991eee92>.
3. Jerzakowska, B. (2013). Podobieństwa i różnice w polskiej i zagranicznej audiodeskrypcji malarstwa. Na przykładzie porównania opisu obrazów Pabla Picassa *Panny z Avignon* i *Dziewczyna z mandoliną*. *Socjolingwistyka* (27), 169-177.
4. Jerzakowska, B. (2016). *Posłuchać obrazów*. Poznań: Wydawnictwo Rys.
5. Jerzakowska, B. (2018). Formularz oferty w konkursie Mikrodotacji Wielkopolska Wiara. Poznań.
6. Katarynka, F. (2018). *adapter.pl*. Pobrano z: adapter.pl
7. Künstler, I. (2014). Cel uświęca środki audiodeskrypcji. *Przekładaniec* (28), 140-152.
8. Mazur, I., Chmiel, A. (2011). Odzwierciedlenie percepcji osób widzących w opisie dla osób niewidomych. *Badania okulograficzne nad audiodeskrypcją*. *Lingwistyka Stosowana* (4), 163-180.
9. Michalewicz, I. (2014). Audiodeskrypcja po Euro 2012 – zawrotne tempo akcji czy para w gwizdek? *Przekładaniec* (28), 153-162.
10. Paplińska, M. (2016). Niewidomy odbiorca sztuki - społeczne, edukacyjno-rehabilitacyjne znaczenie audiodeskrypcji przedstawień teatralnych dla osób z niepełnosprawnością wzroku. *Forum Pedagogiczne*, (1) 181-194.
11. Szymańska, B., Strzyński, T. (2010). Fundacja Audiodeskrypcja. Pobrano z: <http://www.audiodeskrypcja.org.pl/standardy-tworzenia-audiodeskrypcji/do-produkcji-audiowizualnych.html>.
12. Tatkiewicz, W. (1988). *Dzieje sześciu pojęć*. Warszawa: PWN.
13. Wątrobiński, D. (2017). Komunikacja emocji w tłumaczeniu audiowizualnym. Audiodeskrypcja do filmu *W ciemności* Agnieszki Holland. W: P. Fast, *Studia o przekładzie*. Przekład i emocje. Katowice: Wydawnictwo Naukowe "Śląsk"; Stowarzyszenie Inicjatyw Wydawniczych.
14. Wątrobiński, D. (w druku). Dylemat audiodeskrypcji w procesie przekładu audiowizualnego. *Investigationes Linguisticae*.
15. *Wielcy malarze*, (2018). *Wielcy malarze*. Reprodukcje obrazów na płótnie. Pobrano z: <https://wielcymalarze.pl/produkt/tadeusz-makowski-skapiec/>.
16. Więckowski, R. (2014). Audiodeskrypcja piękna. *Przekładaniec* (28), 109-123.
17. Zabrocka, M. (2014). Audiodeskrypcja w programach dla dzieci - audiodeskrypcja szczególna? *Rocznik Przekładoznawczy* (9), 247-259.